

תלמיד־חכמים, גדולי רוח, גדולי אמונה וגדולי קדושה. הדבר הכרחי כמו אוויר לנשימה.

עניינה של הישיבה הוא להרכות כוחות רוחניים אדירים באומה. אמנם התורה שייכת לכלל־ישראל, ו"כל עמך נביאים", אבל יש מדרגות. וגם בישיבה עצמה יש מדרגות, לפי מספר השנים שלומדים בה. כפי שהזכרנו, אין הכוונה שכולם יצאו רבנים במובן הפרופסיונלי, אלא שיהיו גדולי תורה, כמו בישיבת וולוז'ין שיצאו ממנה גם 'בעלי בתים' גאוני תורה וענקי רוח שלא תפסו מקום ברבנות, אבל בעלי השפעה גדולה בחברה [לצערנו, גם יצאה משם הפסולת של אנשי הספרות העברית החדשה].

יש מספר מדרגות בעם־ישראל: אנשי מעשה ואנשי תורה. יש אנשי חקלאות, מסחר ותעשייה, ויש מדרגה עליונה של אנשי רוח ונשמה. לא כל העם שייך למדרגה עליונה זו — כך הוא סדר המציאות, וכך היה במשך כל הדורות. יש אפילו רמז קדמון: אותיות צב"ר הן ראשי תיבות צדיקים בינונים ורשעים⁸. מובן שאין המציאות של הרשעים אידיאלית, וברור שאין צורך לשאוף להיות שייך דווקא לחלק הזה.

49. עם־הארץ

קיימת הבחנה בין תלמיד־חכם ובין עם־הארץ, אבל צריך גם להבחין בין סוגים שונים של עם־הארץ, עם־הארץ אינו בהכרח רשע, אלא הוא אדם אשר חסרה לו גדלות התורה של תלמיד־חכם. על־כן, עם־הארץ אינם נאמנים בפרטי דינים של תרומות ומעשרות וטומאה וטהרה²¹⁴. תלמיד־חכם שמלא בתורה הינו יותר משובלל בשני התחומים האלה, כיוון שמרובים בהם הדקדוקים. אולם נמצאים אצל תו"ל ביטויים חריפים כלפי עם־הארץ²¹⁵. לפעמים מופיע אפילו

214 רמב"ם, הלכות מטמאי משכב ומושב יא. הלכות דמאי ו יב. "איזהו עם הארץ? כל שאינו אוכל חוליו בטהרה, דברי ר"מ, וחכמים אומרים: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי" ברכות מז ב. "התעלות האדם הראויה לו מצד צורתו האנושית... היא בכלל ע"י שימו את המטרה העיקרית את צורתו האנושית, וההנאות הבהמיות לא יהיו לו כ"א לשימוש להגיע עד ההצלחה האנושית. אמנם מי שלא יאבה לטוהר הנאותיו הבהמיות, וישים אותן עם כל גסותן תכלית לעצמן, הוא עם הארץ. ע"כ מי שאינו אוכל חוליו בטהרה, שאכילת החולין בטהרה מדרכת את המתנהג ככה לזאת המדה הנעלה לרומם את הנאותיו מלכלוך החומר אל הטהרה הנפשית..." עין איה ב, ברכות, ז יז, עמ' 209. | 215 "גדולה שנהא ששונאין עמי הארץ לתלמיד־חכם, יותר משנאה ששונאין עובדי כוכבים את ישראל" פסחים מט ב. "אילמלא אנו צריכין להם למשא ומתן היו הורגין אותנו" שם. "אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי יתן לי תלמיד־חכם ואנשכנו כחמור" שם. ועיין כתובות סב ב תוס' ד"ה דהוה צניע. "עם הארץ, אסור להתלוות עמו בדרך" פסחים שם. "יש לדאג שמא יהרגנו" רש"י

ניגוד של שנהא, וגם בזה תיתכנה כמה מדרגות: שלילה לאנשי תורה עד מצב של הרס וקלקול²¹⁶. אבל יתכן מצב של עם־הארץ שחסרה בו המעלה האריסטוקרטית של תלמיד־חכם בלי שזה בהכרח יחייב שנהא²¹⁷.

50. מדרגות בעם

מכל מקום, קיימות מדרגות בעם־ישראל, כמו בכל חברה אנושית. יש בתוכו גדולי מוסר ורוח, אבל לא כולם נמצאים בדרגה זאת. יש גם ערך אידיאלי בכך שהחברה בנויה שכבות שכבות: שורה עליונה של אדירי תורה ובעלי רוח־הקודש, ולמטה מזה אנשים יותר פשוטים שמשדלים להתקרב לראשונים כמה שאפשר כדי לקבל מהם השפעה ויניקה. המשנה סוטה מונה דרגות שונות: חכמים, סופרים, חזנים [שמשים העוסקים בצרכי צבור²¹⁸, הקשורים לתלמיד־חכמים] ועמא דארעא²¹⁹. חשוב מאוד שכל הציבור יהיה קשור אל המדרגות האציליות ביותר. "אשרי העם שככה לו"²²⁰. לא כולם חכמים ואנשי רוח עליונים, אבל כאשר יש יחס נכון אליהם, נמשך אור גדול אצלם כולו. זהו המצב האידיאלי של האומה²²¹.

לכן "מותר לקורעו כדג... ומגבו" פסחים שם. "...מצד צלם אלהים, שלו ראוי להקפיד באהבה, גם לדעת שמציאות יקרת ערכו היא יותר עצמית לו ממצאות מקריו הפחותים. ע"כ קריעת ע"ה כדג היא דווקא מגבו, ולא מצד פניו שבהם אור הצלם" מדות הראיה, אהבה ט, עמ' צה. | 216 "מי יתן לי תלמיד־חכם ואנשכנו כחמור..." פסחים מט ב. "...כי אין הדברים האלו [בפסחים מט ב] אמורים רק באותם בני אדם הנבדלים מן התורה מכל וכל, ואין להם שיתוף וחבור אל התורה, והם מן אותם עמי הארץ שאמר עליהם ר"ע שאומרים מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור, הם שנבדלים לגמרי מן התורה..." באר הגולה, באר השביעי, עמ' קמב. | 217 "מושג עם הארץ הוא אדם ישר הולך רק אחרי רגשות לבבו ולא התרומם ללכת כפי התעודה השכלית..." עין איה ב, ברכות, ט רה, עמ' 336. "...העומד באמצע שהוא אינו בור ולא תלמיד־חכם כי אם עם הארץ, דהיינו שלם במדותיו הטבעיות ולא בעיוניו..." שם, ז לט, עמ' 223. "...אין בור ירא חטא, העומד במדרגה פחותה מעם הארץ, שהכנה למודית כבר ישנה בו, אלא שהיא חסרה פתוח" עולת ראה א, עמ' קפז ד"ה חיתני. "גם עם הארץ מתפרש בדברי חז"ל גם בתור תאר הגון לישראל: עם שבשבילו (שבגיננו) נבראת הארץ, ושעתידים לירש את הארץ עלידי הדברים הללו (ספרא קדושים)" רבנו, לנתיבות ישראל ב, עמ' רלג. | 218 עיין רש"י, שבת לה ב ד"ה חזן. מכות כב ב ד"ה חזן. | 219 סוטה נט א. | 220 תהילים קמד טו. | 221 "... דוקא עלידי מה שימצאו בקרב האומה חסידי עליון, חסידים עליונים מאד, שהבינה האלהית והחיים האלהיים ממלאים את כל היותם, בטוחה היא אז האומה בכחה הרוחני האצור ביחידה אלה, ועל סמך זה יכולה היא לשים עין פקוחה ולב נכון לכל צרכיה המעשיים, בלי כל חרדה פנימית, שמא יתישב לשדה ויחרב מעין רוחניתה, הנותן לה את כח נשמתה והמהוה את אידיאלית, שעושים אותה לעם ולחסיבה מיוחדת. ביחוד באומתנו, אשר הרוחניות העליונה של האידיאלוגיה שהיא הרבה הרבה למעלה מכל עולם ההוה הוא בסיס נשמתה, יש אשר מכל תנועה של חופש חמרי ושל התמכרות לעבודה בענינים